

İnsan hakları ve kültür

HASAN BÜLENT
KAHRAMAN

Sosyal Demokrasi Vakfı (SODEV), geçen hafta insan hakları konusunda son yılların

en kapsamlı ve geniş katılımlı etkinliğini başlattı. İnsan hakları kavramı gerek sanatsal, gerekse düşünsel yaklaşımlarla ele alınıyor. Ölüm oruçlarının gündeme yerleştiği, ceza ve cezaevi kavramının hayatımızın bir parçası haline geldiği bu dönemle insan hakları 'bayramı'nın çakışması ilginç bir rastlantı. Fakat şüphesiz insan hakları günümüz dünyasında sadece bu kadarla sınırlı değil. Bugün insan haklarının temel bir değişken olarak işin içine girmediği hemen bir toplumsal alan (eğitim, sağlık, kültür, çevre) düşünülemez. Gene de öyle görünüyor ki, şu sıralarda insan haklarının asıl tartışma noktasını kültürel haklar meydana getiriyor. Ben de cumartesi günü bu etkinlik kapsamında düzenlenen, 'Kültürel Haklar Bağlamında İnsan Hakları' konulu bir panele katılıp bu konudaki görüşlerimi aktardım. Burada da onları bir kere daha dile getirmek istiyorum.

Günümüz dünyası yeni bir demokrasi anlayışını üretiyor. Bu, Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla başlayan bir süreç. 1989 sonrasında ortaya çıkan oluşumlar öncelikle kültürel kimliğin oluşumunda en önemli unsur sayılan ulus devlet ve ulusçuluk anlayışının aşılmasına tanıklık etti. 19. yüzyıl sonunda başlayan ulusçuluk akımı belli bir toplumda yaşayan insanların kimliklerini 'yukarıda', onlardan kopuk olarak belirliyor ve onlara dayatıyordu. Eğitim sistemi, toplumsal ilişkiler ağı buna göre oluşturulmuştu. Sivil toplum denilen ve bazen cemaatlerin daha farklı kimlik arayışı bu yapı içinde sonuçsuz kalıyordu. Uluslararası ilişkiler de 'dost - düşman' anlayışıyla çatışması ve etkileşime kapalı bir mantık içinde geliyordu.

1989 sonrasında getirdiği en önemli yenilik yalnız uluslararası düzeyde değil ulusal ölçekte de etkileşimin kaçınılmaz oluşuna dönük inancın somutlaşmasıydı. Siyasal ve kültürel küreselleşme, yarattığı yeni demokrasi anlayışı ve uluslararası normlarla ulus devletin egemenliğini geriletıyor, kimliklerin daha özgürce belirlenmesine olanak sağlıyordu. Kimlik ve fark politikaları bu dönemin asıl kurucu öğeleridir. Bu süreç tabii ki, tamamlanmamıştır. Ulus devletin her noktada aşıldığının söylenmesi (ve böyle bir gereklilik olduğu) iddia edilemez. Fakat artık tek kültürlü ve egemen kültüre dayalı kimliğin başta olduğu toplumsal modeller aşılmaktadır. Yeni düzende demokrasinin kimlikleri belirleyen bir araç gibi kullanılmadığı, tersine kimlik olgusundan ve kültürden hareketle yeni bir demokrasi tanımına geçildiği kuşkusuzdur. İnsanlar artık Amerika'nın kendisini daha önce tanımladığı gibi bir 'ergime potası' olan toplumlarda değil, 'salata çanağı' gibi herkesin kendi özelliğiyle fakat ortak bir 'tadı' oluşturacak toplumlarda yaşamak istiyor.

Tabii, bu noktada karşımıza çıkan asıl mesele hoşgörüdür.

Hoşgörü artık sanıldığı kadar etkili ve araçsal bir kavram değil. Çünkü, hoşgörü bir hiyerarşi getiriyor, hoşgören ve hoşgörülen ayrımını ortaya çıkarıyor. Hoşgörü, benimle öteki arasındaki bir zıtlıktan türüyordu. Ben kendimden olmayan ötekini hoşgörebilirdim. Oysa yeni anlayış içinde mesele bu ben-öteki ayrımının ortadan kaldırılması, benimle ötekinin aynı olduğunun kabul edilmesidir. Bu da bir etik sorundur. Dolayısıyla farklı kimliklerin ve kültürlerin belli haklar bağlamında bir arada oluşu yeni bir etik ve ona dayalı bir demokrasi anlayışının temellendirilmesiyle mümkündür.

Türkiye bu sürecin neresinde dersiniz?